

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОБДАРОВАНОЇ МОЛОДІ (реферативний огляд)

Упорядник:

Агалець І. О., канд. пед. наук,
доцент, старший науковий
співробітник відділу наукової
реферативної та аналітичної
інформації у сфері освіти ДНПБ
України ім. В. О. Сухомлинського

Процеси реформування та гуманізації освітньої системи актуалізують необхідність змін в організації освітнього процесу здібної та обдарованої молоді. Актуальність перетворень усередині цього важливого сегмента освітньої діяльності полягає в площині очікуваного підвищення якості освіти в нових економічних і соціокультурних умовах та інтеграції її в європейський і світовий освітній простір.

Отже, перед освітою XXI століття постає завдання навчити підрастаюче покоління вміння швидко й легко реагувати на зміни в навколишньому світі, розвивати здатність до продукування оригінальних ідей і вироблення потреби в пошуку нових знань, створенні нового, що забезпечить молоді більш широкі можливості в самоактуалізації та самореалізації. На це націлюють завдання, що викладені в Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр., що поряд з іншим передбачають перебудову змісту й організації навчально-виховного процесу на засадах дитиноцентризму, особистісної орієнтації, гуманістичного, компетентнісного та інших підходів.

Одне з головних завдань освіти розглядається як пізнання законів природи і суспільства й особистісно-діяльнісне оволодіння гуманістичною методологією творчого перетворення освіти. Обдарованість і розвиток творчих здібностей особистості є пріоритетною умовою перетворення, оновлення й гармонійного розвитку нашої держави. З огляду на це проблема обдарованості, творчості, інтелекту виходить на перший план у державній політиці в галузі освіти, підносячи на належний рівень пошук, навчання й виховання обдарованих дітей і молоді, стимулювання їх творчої праці.

Розв'язання широкого кола методологічних і прикладних проблем, пов'язаних із відтворенням та нарощуванням потенціалу обдарованості дітей і

молоді, потребує створення освітнього середовища – комплексу умов для навчання, розвитку, індивідуалізації та соціалізації обдарованості особистості, що забезпечує можливість прояву і розвитку її обдарованості відповідно до природних задатків, інтересів, вимог вікової соціалізації і соціального запиту.

Підвищенню ефективності організації психолого-педагогічної діяльності з обдарованими дітьми і молоддю сприяє вивчення й творче використання вітчизняного та світового досвіду роботи, зокрема урахування психолого-педагогічних прогресивних напрацювань та ідей у розв'язанні цієї проблеми. Таке бачення, дозволяє досліджувати аспекти психолого-педагогічного середовища розвитку інтелектуального потенціалу обдарованого підростаючого покоління.

Метою огляду є висвітлення результатів дослідної діяльності науковців, що спрямовані на розв'язання завдань з надання практичної допомоги та створення психолого-педагогічного середовища для розвитку підростаючого покоління на всіх етапах навчально-виховного процесу в закладах освіти.

1. Організація соціально-педагогічної діяльності з обдарованими дітьми в Україні: ретроспективний аналіз : монографія / Л. А. Штефан, Л. С. Григорова ; Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків : Вид-во ХНАДУ, 2013. – 244 с. – Бібліогр.: с. 188–238.

Висвітлено питання організації соціально-педагогічної діяльності з обдарованими дітьми в Україні першої половини ХХ ст. Структуровано монографію передмовою, трьома розділами, висновками, списком використаних джерел, додатками. У розділі «Організація соціально-педагогічної діяльності з обдарованими дітьми як науково-педагогічна проблема» йдеться про наукову розробку проблеми обдарованості, проаналізовано передумови становлення соціально-педагогічної діяльності з обдарованими дітьми в Україні, схарактеризовано особливості організації діяльності соціального педагога з такою категорією дитячого населення на сучасному етапі розвитку українського суспільства. В змісті розділу «Теоретичні питання організації соціально-педагогічної діяльності з обдарованими дітьми в Україні (перша половина ХХ ст.)» обумовлено критерії визначення етапів організації соціально-педагогічної діяльності з обдарованими дітьми в Україні (перша половина ХХ ст.). Виокремлено й науково обґрунтовано етапи проблеми організації соціально-педагогічної діяльності з обдарованими дітьми в Україні в першій половині ХХ ст.: 1900 – 1917 рр. – становлення проблеми організації соціально-педагогічної діяльності, 1918 – 1935 рр. – інтенсивний розвиток питань організації соціально-педагогічної діяльності, 1936 – перша половина 50-х рр. – накопичення досвіду з організації соціально-педагогічної діяльності. В останньому розділі монографії «Досвід організації соціально-педагогічної діяльності з обдарованими дітьми в Україні в першій половині ХХ ст.» узагальнено досвід організації соціально-педагогічної діяльності з обдарованими дітьми в досліджуваній період, визначено перспективи творчого використання прогресивних ідей зазначеного періоду в сучасних умовах розвитку української

держави. Список використаних джерел містить 600 позицій вітчизняних і зарубіжних авторів, який подано в кінці монографії.

2. Фактори і особливості розвитку обдарованості у старшокласників / А. Ткачов // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. пр. / Донбас. держ. пед. ун-т. – Слов'янськ, 2013. – Вип. 61. – С. 377–381. – Бібліогр.: 7 назв.

Висвітлено питання теоретичного обґрунтування суті поняття «обдарованість», з'ясування її основних складових, узагальнення факторів і особливостей її розвитку у старшокласників у процесі навчання. Проаналізовано наукові джерела з теми дослідження. Схарактеризовано суть поняття «обдарованість» у вітчизняній і зарубіжній науковій літературі. Розкрито основні складові та критерії обдарованості. Розглянуто особливості розвитку обдарованості старшокласників. На основі результатів наукового пошуку сформульовано висновок про те, що для ефективного розвитку і збереження обдарованості в учнів старшого шкільного віку слід враховувати такі фактори: доцільність виходу за межі традиційного навчально-виховного процесу, запобігання ситуаціям поглиблення психологічного дискомфорту щодо власної несхожості на необдарованих оточуючих, створення сприятливих умов гармонійного й всебічного розвитку здібностей обдарованості особистості.

3. Інтелектуально обдаровані діти: особливості розвитку / Т. Яншина // Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика : зб. наук. пр. / НАПН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – Київ, 2013. – Вип. № 2. – С. 181–189. – Бібліогр.: 26 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivoo_2013_2_23 (дата звернення: 20.06.2018).

Висвітлено соціально-психологічні проблеми, зумовлені особливостями й особистісними дисгармоніями інтелектуально обдарованих дітей. Подано результати аналізу наукових досліджень щодо особливостей розвитку інтелектуально обдарованих підлітків. Визначено причини проявів соціально дезадаптованої поведінки інтелектуально обдарованих підлітків. Виокремлено та схарактеризовано типи інтелектуальної поведінки обдарованих дітей. Розглянуто чинники, що призводять до особистісних дисгармоній розвитку інтелектуально обдарованих дітей. З'ясовано, що найбільша кількість інтелектуально обдарованих підлітків має академічну обдарованість, найменша – інтелектуальну та креативну. Сформульовано висновки: інтелектуально обдаровані діти мають значні відмінності в розвитку порівняно з однолітками та потребують особливих підходів від педагогічних працівників і родини до їх навчання й виховання.

4. Особливості навчання обдарованих дітей підліткового віку / А. С. Ткачов // Теоретичні питання культури, освіти та виховання : зб. наук. пр. / Київ. нац. лінгвіст. ун-т. – Київ, 2013. – № 47. – С. 35–38. – Бібліогр.: 14 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Трkov_2013_47_13 (дата звернення: 20.06.2018).

Розглянуто питання узагальнення особливостей навчання обдарованих дітей підліткового віку. Здійснено теоретичний аналіз наукових джерел з означеного питання. Зазначено, що з метою прогнозування подальшого стану обдарованості учнів слід вчасно виявляти її ознаки. Обумовлено позитивні й негативні фактори впливу на розвиток інтелектуального потенціалу обдарованості дитини. Запропоновано шляхи прискорення навчання обдарованих дітей. Обстоюється позиція про те, що в навчанні обдарованих учнів підліткового віку слід враховувати психологічні вікові особливості, які за наявності обдарованості мають значний вплив на характер навчання дитини. Наголошено на принципах спеціалізації навчання обдарованих учнів підліткового віку. На основі результатів наукового пошуку узагальнено та проранжовано особливості навчання обдарованих підлітків: виходити за межі традиційної шкільної програми з орієнтацією на рівень розвитку учнів; запобігати надмірному вихвалянню здібностей обдарованих дітей, уникати ситуацій з елементами змагання, що можуть призвести до протистояння «звичайних» і «обдарованих» дітей; створювати сприятливі умови для розвитку здібностей обдарованих учнів з урахуванням вимог навчальних планів і програм; готувати вчителів до навчальної діяльності з обдарованими школярами.

5. Розвиток самопізнання обдарованих підлітків (рекомендації для психологів та педагогів) / І. Якимова // Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика : зб. наук. пр. / НАПН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, Ін-т обдар. дитини НАПН України. – Київ, 2013. – Вип. 2. – С. 111–117. – Бібліогр.: 11 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivoo_2013_2_16 (дата звернення: 20.06.2018).

Розглянуто проблему розвитку самопізнання обдарованих підлітків. Зазначено, що з розвитком самопізнання обдарованих підлітків відбувається самоактуалізація їхньої обдарованості. Наведено приклади психологічних особливостей розвитку самопізнання підлітків. На основі авторської методики самоопису та результатів емпіричних досліджень схарактеризовано психологічні особливості обдарованих учнів. Звернуто увагу на значення для підлітків з проявами обдарованості системи цінностей, де вирішальне значення має діяльність, що відповідає змісту обдарованості. Визначено актуальні сфери самопізнання обдарованих підлітків, а саме: «власні якості, здібності та можливості», «пізнання свого таланту», «пізнання своїх життєвих цілей, майбутнього», «особистісно-характерологічні особливості», «емоційно-вольова сфера». Запропоновано низку психолого-педагогічних методик та рекомендацій конструктивного розвитку самопізнання в умовах загальноосвітніх навчальних закладів (ЗНЗ) і гімназій. Сформульовано висновки: для успішного педагогічного керівництва і психологічної допомоги обдарованому підлітку потрібно надати інформацію про його індивідуальні особливості для досягнення самоактуалізації власної обдарованості, уміло стимулювати переважно внутрішню активність зростаючої особистості до власного розвитку та самовдосконалення.

6. Психологічні детермінанти особистісного самовизначення обдарованих підлітків / І. О. Бояківська //

педагогіка» : зб. наук. пр. / Нац. ун-т «Острозька академія». – Острог, 2013. – Вип. 22. – С. 3–9. – Бібліогр.: 24 назви. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoapp_2013_22_3 (дата звернення: 20.06.2018).

Висвітлено питання систематизації психологічних детермінант особистісного самовизначення обдарованих підлітків. Проаналізовано психолого-педагогічні джерела з теми дослідження. Здійснено спробу схарактеризувати особистісне самовизначення як явище і процес. Розглянуто чинники, що детермінують особистісне самовизначення: особистісні характеристики, соціальна обумовленість, ціннісно-сміслові характеристики, духовні (енергетичні) характеристики. Запропоновано схему, в якій відображаються соціальні фактори, особистісні, ціннісно-сміслові й духовні (енергетичні) характеристики особистісного самовизначення. На підставі результатів наукового пошуку узагальнено, що всі розглянуті параметри самовизначення цілісно й системно співвідносяться один з одним та створюють цілісну картину процесу особистісного самовизначення; професійне самовизначення виявляє найтісніші зв'язки з життєвим самовизначенням, оскільки пов'язане з ним ситуативно й змістовно.

7. Педагогічні вимоги до процесу надання вищими навчальними закладами додаткових освітніх послуг обдарованій студентській молоді / Я. М. Рудик // Наук. вісн. Нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка. Психологія. Філософія : зб. наук. пр. / Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. – Київ, 2013. – Вип. 192, ч 2. – С. 129–135. – Бібліогр.: 10 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnu_ped_2013_192\(2\)_21](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnu_ped_2013_192(2)_21) (дата звернення: 23.06.2018).

Розглянуто проблему формування комплексу організаційних форм надання освітніх послуг обдарованій студентській молоді у вищих навчальних закладах (ВНЗ). Визначено передумови для забезпечення організаційних форм надання освітніх послуг. З'ясовано, що надання додаткових освітніх послуг у ВНЗ насамперед зумовлено освітніми потребами обдарованих студентів. Визначено основні види мотивації обдарованих студентів у виборі освітніх послуг - зовнішню та внутрішню. Схарактеризовано вимоги з формування та розвитку мотивацій обдарованих студентів. Сформульовано вимоги щодо рівня професійної компетентності науково-педагогічного персоналу. Обстоюється позиція щодо необхідності організації та проведення семінарів-тренінгів з підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників. Проранжовано соціально-побутові вимоги, що мають забезпечуватися ВНЗ. Сформульовано висновок про те, що ВНЗ повинен максимально зменшити кількість факторів, які заважають обдарованим студентам самостійно працювати над навчальними проектами.

8. Організаційно-педагогічні умови реалізації регіональних програм розвитку обдарованих сільських школярів у США : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки»

/ Супруненко Інна Віталіївна ; Ін-т обдар. дитини НАПН України. – Київ, 2013. – 20 с. – Бібліогр.: 10 назв.

Висвітлено проблему обґрунтування організаційно-педагогічних умов реалізації регіональних програм розвитку обдарованих сільських школярів у Сполучених Штатах Америки (США) та їх використання у вітчизняній освітній системі. Здійснено аналіз вітчизняних і зарубіжних наукових джерел з досліджуваної проблеми. Виокремлено концептуальні основи трактування сутності обдарованості та побудови діагностичних методик виявлення обдарованих інвалідів. Визначено засади організації навчання обдарованих дітей та особливості освітніх стратегій прискорення й збагачення. Зазначено, що стратегія збагаченого навчання стосується навчального плану навчального закладу, в якому передбачено вивчення додаткових дисциплін. Констатовано, що обдарованих дітей потрібно навчати диференційовано на змістовому і процесуальному рівнях. Установлено, що спеціальні програми для обдарованих дітей поділяються на національні, регіональні та місцеві, залежно від джерел фінансування - на державні та приватні, відповідно до мети, яка може ставитися в процесі розроблення та реалізації програм, – на навчальні, виховні й розвивальні. З'ясовано, що організаційно-педагогічні умови запровадження програм розвитку інтелектуально-творчого потенціалу обдарованих сільських школярів США передбачають умови організації навчально-виховного процесу й реалізації зазначених програм у сільському регіоні. На основі проведеного дослідження сформульовано рекомендації та визначено перспективи використання досвіду США з реалізації регіональних програм розвитку обдарованих сільських школярів в освітній системі України.

9. Психологічні умови розвитку дослідницьких здібностей обдарованих учнів : монографія / К. Г. Постова ; НАПН України, Ін-т обдар. дитини НАПН України. – Київ : Ін-т обдар. дитини НАПН України, 2014. – 94, [1] с.– Бібліогр.: с. 80–95.

Висвітлено проблему розвитку дослідницьких здібностей обдарованих учнів шляхом залучення їх до дослідницької діяльності в системі Малої академії наук України. Структуровано монографію вступом, двома розділами «Теоретичні основи вивчення дослідницьких здібностей» й «Емпіричне дослідження прояву дослідницьких здібностей обдарованих учнів», висновками та списком використаних джерел (198 позицій). Особливу увагу звернуто на психологічні умови, що впливають на розвиток учнівської молоді. Проаналізовано психолого-педагогічні джерела з проблеми обдарованості та психології здібностей. Здійснено аналіз концепцій дослідницьких здібностей. Встановлено загальні підходи до розвитку спеціальних здібностей. Запропоновано, теоретично обґрунтовано й експериментально підтверджено модель психологічних умов розвитку дослідницьких здібностей обдарованих підлітків.

10. Особливості самоставлення обдарованих підлітків залежно від типу відносин у їх сім'ях / І. О. Бояківська // Наук. зап. Серія «Психологія і педагогіка» : зб. наук. пр. / Нац. ун-т «Острозька академія». – Острог, 2014. – Вип. 30. – С. 21–27. – Бібліогр.: 18 назв. – Текст статті доступний в

Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoapp_2014_30_7 (дата 20.06.2018).

звернення:

Висвітлено результати дослідження особливостей самоставлення обдарованих підлітків в контексті сімейних відносин. Здійснено теоретичний огляд наукової літератури з вивчення проблематики дослідження. Зазначено, що обдаровані підлітки часто висувають до себе надто високі вимоги, батьки і педагоги мають завищені очікування, однолітки виявляють нерозуміння. Схарактеризовано особливості взаємовідносин у сім'ї (стилі батьківської поведінки). Проаналізовано вплив різних типів відносин у сім'ях на самоставлення обдарованих підлітків. Розглянуто чинники формування позитивного і негативного самовставлення у підлітків залежно від типу сімейних стосунків. З'ясовано, що самоставлення обдарованих підлітків є нестійким, з тенденцією до негативного. На підставі результатів наукового пошуку систематизовано види батьківсько-дитячих відносин. Встановлено, що на самоставлення підлітків більше впливає емоційне ставлення батьків, ніж їхня об'єктивна поведінка. Констатовано, що за наявності приймаючого, шанобливого ставлення з боку батьків у підлітків формується позитивний тип самоставлення, що поєднує критичне врахування зовнішніх оцінок та власного досвіду. Наголошено, що досвід сімейного спілкування дитини є вагомим чинником, що впливає на формування загальної настанови щодо власного Я, сферу соціальних відносин.

11. Психологічні особливості соціалізації обдарованих дітей у віртуальному просторі : монографія / А. І. Лучинкіна, К. Г. Мілютіна, Т. А. Яншина ; НАПН України, Ін-т обдар. дитини НАПН України. – Київ : Ін-т обдар. дитини НАПН України, 2014. – 250 с. – Бібліогр.: с. 236–242.

Проаналізовано психологічні закономірності соціалізації обдарованої особистості в Інтернет-просторі. Структуровано монографію вступом, п'ятьма розділами науково-методичного матеріалу: «Інтернет як інститут соціалізації обдарованих дітей і підлітків», «Інтернет-соціалізація», «Професійна соціалізація в Інтернет-просторі обдарованих дітей і підлітків», «Формування компетентностей обдарованих дітей та підлітків в Інтернет-середовищі», «Профілактика викривлень Інтернет-соціалізації обдарованих дітей і підлітків». Зокрема, описано специфіку Інтернету як соціалізувального середовища обдарованих дітей і підлітків, визначено ознаки Інтернету як інституту соціалізації, акцентовано увагу на мотивації користування Інтернетом обдарованих дітей і підлітків. Звернуто увагу на те, що соціалізація в Інтернет-середовищі є ваговою складовою соціалізації особистості, зокрема, розкрито поняття та фактори Інтернет-соціалізації, визначено основні відмінності між реальною та віртуальною соціалізацією, проаналізовано підходи до розуміння віртуальної особистості. Розглянуто структуру та етапи Інтернет-соціалізації. Важливою складовою монографії є розроблена система психологічного супроводу процесу Інтернет-соціалізації та профілактики девіантного розвитку обдарованих підлітків. Монографія містить список використаних джерел українських і зарубіжних авторів та додатки.

12. Психологічні особливості розвитку самопізнання в обдарованих підлітків : автореф. дис. ... канд. психол. наук : [спец.] 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Якімова Ірина Олександрівна ; Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка. – Київ, 2014. – 20 с. – Бібліогр.: 15 назв.

Висвітлено проблему дослідження психологічних особливостей розвитку самопізнання в обдарованих підлітків. Розглянуто наукові підходи до вивчення проблеми психологічних особливостей розвитку самопізнання в обдарованих підлітків. З'ясовано психологічну суть понять «самопізнання», «обдарованість», «розвиток самопізнання», «самопізнання обдарованих підлітків». Розроблено модель розвитку самопізнання обдарованого підлітка, фундаментальною психологічною особливістю якого є суперечності між інтерперсональним та інтраперсональним вимірами здобуття ним знань про себе та свої можливості, що є рушійною силою цього процесу. На основі теоретичного аналізу обґрунтовано модель розвитку самопізнання обдарованих підлітків. Експериментально виявлено психологічні особливості самопізнання в обдарованих підлітків. Визначено рівні та критерії розвитку самопізнання обдарованих учнів підліткового віку. Розроблено та апробовано програму розвитку самопізнання обдарованих підлітків, що містить теоретичний, діагностичний та тренінгові компоненти. Доведено ефективність впровадженної програми позитивною динамікою підвищення рівня рефлексивності та самоусвідомлення обдарованих підлітків. З урахуванням результатів дослідження розроблено методичні рекомендації, що сприятимуть на активізації самопізнання обдарованих підлітків.

13. Психологічна діагностика інтелектуально обдарованих підлітків / Л. Процик // Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика : зб. наук. пр. / НАПН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, Ін-т обдар. дитини НАПН України. – Київ, 2015. – Вип. 2. – С. 104–110. – Бібліогр.: 13 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivoo_2015_2_15 (дата звернення: 20.06.2018).

Розглянуто особливості проведення психологічної діагностики інтелектуальної обдарованості підлітків. Зазначено, що сучасний стан досліджень проблеми обдарованості свідчить про її психологічний вектор. Звернуто увагу на диференціацію обдарованості - психомоторну, інтелектуальну, творчу, академічну, соціальну та духовну. Доведено, що оцінка підлітка як обдарованого не повинна бути самоціллю. Розглянуто стандартизовані методи вимірювання рівня інтелекту обдарованих дітей, зокрема індивідуальні та групові тести. Описано сім діагностичних етапів багатоступеневої процедури виявлення обдарованих учнів. Стверджується, що з урахуванням специфіки обдарованості в підлітковому віці найбільш адекватною формою ідентифікації ознак обдарованості будь-якого школяра є психолого-педагогічний моніторинг. Проранжовано вимоги психолого-педагогічного моніторингу як форми ідентифікації ознак обдарованості конкретної дитини. Визначено й обґрунтовано основні методи й методики дослідження зазначеної проблеми. Наголошено, що діагностика інтелектуальної обдарованості має

враховувати комплексно особистісні характеристики і властивості інтелекту, креативність, соціальні та спеціальні здібності.

14. Психологічні умови побудови шкільного освітнього середовища для обдарованих підлітків / О. С. Нечаєва // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. / НАПН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. – Київ, 2015. – Т. 6, вип. 10. – С. 199–207. – Бібліогр.: 17 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/appsub_2015_6_10_23 (дата звернення: 20.06.2018).

Розглянуто проблему дослідження психологічних характеристик розвивального освітнього середовища в контексті розвитку обдарованої особистості. Наголошено на забезпеченні сприятливих умов розвивального шкільного освітнього середовища для обдарованих учнів підліткового віку. Виокремлено та схарактеризовано специфічні принципи побудови освітнього середовища для обдарованих підлітків. Надано дані експериментального дослідження психологічних умов шкільного освітнього середовища з переходом від початкової до середньої школи учнів з ознаками інтелектуальної обдарованості. З'ясовано, що рівень сприяння формуванню пізнавальної мотивації пов'язаний зі ступенем прояву демократичності освітнього середовища. Звернуто увагу на те, що незалежно від типу освітнього середовища задоволеність якістю освітніх послуг серед інтелектуально обдарованих учнів має тенденцію до зниження. Стверджується, що авторитарний стиль керівництва на початковому етапі навчання забезпечує більшу задоволеність освітнім середовищем.

15. Аналіз проблем соціально-психологічної адаптації обдарованих учнів підліткового віку / Н. В. Єзерська // Молодий вчений. – 2015. – № 9, ч. 2. – С. 123–126. – Бібліогр.: 4 назви. – Текст статті доступний в Інтернеті: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2015_9\(2\)_32](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2015_9(2)_32) (дата звернення: 20.06.2018).

Висвітлено соціально-психологічні особливості адаптації обдарованих підлітків в умовах перебування в школах-інтернатах. Розглянуто рівні соціально-психологічної адаптації особистості. Проаналізовано проблеми соціально-психологічної адаптації обдарованих учнів підліткового віку. З'ясовано, що в школах-інтернатах спостерігається дисбаланс щодо уваги до проблем інтелектуального й особистісного розвитку. Проранжовано фактори тривалості адаптаційного періоду обдарованих учнів підліткового віку. Виокремлено й схарактеризовано критерії адаптованості обдарованих підлітків до умов та вимог ліцею. Наголошено на проблемах, до яких призводять неадаптивність і дезадаптація особистості обдарованих школярів. Узагальнено, що знання вищезазначених особливостей необхідно для створення спеціальної програми, спрямованої на формування способів та шляхів самореалізації підлітків з метою розвитку адаптивних властивостей особистості.

16. Педагогічна підтримка обдарованої студентської молоді в університетах Великобританії : монографія / Ірина Холод ; [наук. ред. Т. Д. Кочубей]. – Умань : Жовтий О. О., 2015. – 177 с. – Бібліогр.: с. 145–177.

Розглянуто низку питань, присвячених педагогічній підтримці обдарованої студентської молоді в університетах Великобританії. Структуровано монографію передмовою, трьома розділами, післямовою, додатками й списком використаних джерел, що забезпечує поступове й логічноорганізоване з'ясування, характеристику, аналіз та розв'язання конкретної проблеми. Розділ «Перспективи використання досвіду Великобританії у системі вищої освіти України» присвячено стану дослідження проблеми педагогічної підтримки обдарованої студентської молоді, у якому визначено понятійно-категоріальний апарат дослідження проблеми. У розділі «Організаційно-педагогічні засади педагогічної підтримки обдарованої студентської молоді в університетах Великобританії» схарактеризовано нормативно-законодавче та програмне забезпечення підтримки обдарованої молоді у Великій Британії, розкрито зміст педагогічної підтримки в її університетах, виокремлено форми педагогічної підтримки обдарованої студентської молоді в університетах, виявлено інноваційні методи навчання обдарованих студентів. Розділ «Перспективи використання досвіду Великобританії у системі вищої освіти України» посідає особливе місце в монографії, де відображено стан і проблеми забезпечення педагогічної підтримки обдарованої молоді в Україні й запропоновано практичні рекомендації для врахування британського досвіду з педагогічної підтримки обдарованої молоді в університетах України на міжнародному, загальнонаціональному, регіональному та місцевому рівнях. Список використаних джерел містить значну кількість позицій (412) вітчизняних і зарубіжних авторів, який подано в кінці монографії.

17. Функції освітнього середовища з точки зору створення умов для роботи з обдарованою молоддю / Б. Г. Кремінський // Наук. часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 5, Педагогічні науки: реалії та перспективи : зб. наук. пр. / НПУ ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2016. – Вип. 53. – С. 102–108. – Бібліогр.: 8 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_5_2016_53_20 (дата звернення 23.06.2018).

Розглянуто проблему побудови умов, що сприяють формуванню й розвитку пізнавальної активності учнівської і студентської молоді. Визначено функції освітнього середовища у створенні умов для роботи з обдарованою молоддю. Досліджено значення і вплив освітнього середовища як соціокультурного феномену на формування та розвиток інтелектуальних здібностей учнівської й студентської молоді. Визначено, що можливість набуття знань залежить від рівня розвитку освіти в суспільстві й кваліфікованості кадрів освітнього закладу. Розглянуто залежність результатів навчання від складових умов навчального процесу. Досліджено існування зв'язку між формальним статусом навчальних закладів і рівнем досягнень учнів на інтелектуальних заняттях. Наголошено на ролі мотивації до навчання як складової функціонування освітнього середовища. Виокремлено основні види мотивованої навчальної діяльності та визначено в них перспективні для роботи з обдарованою молоддю. Зроблено висновок про те, що

ефективна система освіти має будуватися з урахуванням забезпечення відповідним освітнім середовищем усіх його основних функцій.

18. Теоретичні засади навчання обдарованих дітей молодшого шкільного віку в контексті реформування освіти / М. Лавренова, Н. Лалак, Л. Фенчак // Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи : зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки НАПН України, Ін-т реклами. – Київ, 2016. – Вип. 2. – С. 31–37. – Бібліогр.: 12 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті:http://nbuv.gov.ua/UJRN/ped_in_2016_2_7 (дата звернення: 20.06.2018).

Розкрито аспекти роботи з обдарованими учнями початкових класів загальноосвітніх навчальних закладів (ЗНЗ). Здійснено аналіз наукових психолого-педагогічних праць з теми дослідження. Зазначено, що проблема обдарованості набула статусу державної важливості. Проранжовано етапи процесу виявлення обдарованості. Розглянуто основні показники розвитку здібностей дітей у різних сферах діяльності. Визначено передумови формування інтересу учнів до навчальної діяльності. Виокремлено методи навчання обдарованих учнів та форми роботи з обдарованими дітьми. Наголошено на необхідності створення психолого-педагогічних умов для розвитку обдарованих дітей. Зроблено висновок про те, що головним осередком розвивальної навчально-виховної діяльності є ЗНЗ як простір спільної діяльності вчителів, учнів та батьківської громади. Підґрунтям зазначених процесів є ствердження самоцінності дитини, максимального забезпечення її інтересів, ставлення до учнів як до стратегічних партнерів.

19. Особливості ідентифікації обдарованих школярів у загальноосвітніх навчальних закладах: американський досвід / М. Бойченко // Людинознавчі студії. Серія: Педагогіка : зб. наук. пр. Дрогобиц. держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка / Дрогобиц. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка. – Дрогобиц, 2016. – Вип. 2/34. – С. 14–19. – Бібліогр.: 6 назв.

Висвітлено проблему особливостей ідентифікації обдарованих школярів у загальноосвітніх школах Сполучених Штатів Америки (США) у сучасних умовах. З'ясовано сутність основоположного поняття дослідження – обдаровані діти та молодь - в американських законодавчих документах із відображенням штатової специфіки й визначено складові обдарованості. Проранжовано й схарактеризовано низку методів ідентифікації обдарованих школярів в американських загальноосвітніх навчальних закладах (ЗНЗ). Зауважено, що процес ідентифікації обдарованих учнів у ЗНЗ США відбувається поетапно: перший етап включає загальне обстеження або пошук обдарованих учнів, другий етап – виявлення школярів, які мають право на отримання спеціальних освітніх послуг як обдаровані, третій етап полягає в узгодженні пропозиції спеціальних послуг із потребами обдарованих учнів. Зазначено, що в американських штатах існують різні типи спеціалізованих класів, найбільш поширеними з них є: pull-out, коли обдаровані учні з різних класів об'єднуються в класи для вивчення певних предметів їхньої спеціалізації; self-contained, що мають не більш як десять учнів, яким надається підвищена увага.

20. Розвиток освіти обдарованих школярів у Великій Британії : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Будз Ірина Федорівна ; Міжнар. екон.-гуманітар. ун-т ім. акад. Степана Дем'янчука. – Хмельницький, 2016. – 20 с. – Бібліогр.: 15 назв.

Висвітлено проблему виявлення та розкриття організаційно-педагогічних засад розвитку освіти обдарованих школярів у Великій Британії та можливість використання досвіду цієї країни у вітчизняній освітній практиці. Проаналізовано стан розробленості наукової проблеми розвитку обдарованих дітей у Великій Британії. Встановлено, що існує близько ста визначень терміна «обдарованість», в яких обдарованість дитини ототожнюють з її раннім розвитком і розумовою зрілістю, творчим і розумовим потенціалом. Стверджується, що багатоступенева структура початкової та середньої ланки британської школи спрямована на поступову ідентифікацію обдарованих школярів та їх групування відповідно до Національної програми для освіти обдарованих і талановитих Англії, розвиток здібностей обдарованих школярів на кожному етапі, забезпечення рівних можливостей для всіх обдарованих незалежно від їх соціального статусу, місця проживання, етнічної та статевої ознак. Розкрито концепції обдарованості у світовій педагогічній науці. Схарактеризовано систему освіти обдарованих школярів у Великій Британії та висвітлено політику британського уряду щодо ідентифікації обдарованих школярів, що реалізується через Департамент освіти та професійної підготовки. З'ясовано вимоги Департаменту освіти та професійної підготовки Великої Британії щодо ідентифікації обдарованих і талановитих школярів. Виокремлено напрями модернізації освіти обдарованих школярів у країні, зокрема, постійне вдосконалення навчально-методичного забезпечення розвитку змісту освіти обдарованих школярів, розвиток освіти для окремих категорій обдарованих школярів, реалізація навчальних проектів як чинника удосконалення освіти для обдарованих учнів, діяльність асоціації, організацій та державних і громадських товариств. Вивчено стан освіти обдарованих школярів в Україні за такими основними складниками: нормативний, організаційно-інституційний, комунікативний. Розроблено практичні рекомендації щодо врахування досвіду Великої Британії в вітчизняній освітній практиці.

21. Психологічні умови розвитку дослідницьких здібностей обдарованих підлітків : автореф. дис. ... канд. психол. наук : [спец.] 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Постова Катерина Григорівна ; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – Київ, 2016. – 20 с. – Бібліогр.: 15 назв.

Розглянуто проблему розвитку дослідницьких здібностей обдарованих підлітків, що полягає в теоретичному обґрунтуванні й емпіричному вивченні психологічних умов розвитку дослідницьких здібностей, розробці та апробації програми цілеспрямованого їх розвитку. Проаналізовано підходи до вивчення дослідницьких здібностей, особливості їх розвитку в підлітковому віці. Уперше на основі теоретичних підходів здійснено авторське визначення понять «дослідницькі здібності» та «дослідницькі здібності обдарованих підлітків».

Обґрунтовано психологічні умови, критерії і показники розвитку дослідницьких здібностей обдарованих підлітків. Визначено рівні розвитку дослідницьких здібностей обдарованих підлітків: низький, нижче середнього, середній, вище середнього, високий рівень. Встановлено фактори визначального впливу на розвиток дослідницьких здібностей обдарованих підлітків, запропоновано модель створення психологічних умов для їх розвитку. Розроблено програму цілеспрямованого розвитку обдарованих підлітків у формі факультативного курсу «Основи науково-дослідницької діяльності». Доведено ефективність програми позитивною динамікою показників розвитку дослідницьких здібностей у підлітків.

22. Психологічні детермінанти становлення та розвитку особистості обдарованої дитини у підлітковому віці / О. В. Шевчишена // Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. Серія: Психологічні науки / Херсон. держ. ун-т, ф-т психології, історії та соціології. – Херсон, 2016. – Вип. 2, т. 2. – С. 85–91. – Бібліогр.: 20 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2016_2\(2\)_18](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2016_2(2)_18) (дата звернення: 20.06.2018).

Проаналізовано наукові підходи дослідження особливостей та психологічних проблем підлітків. Розглянуто об'єктивні й суб'єктивні бар'єри та суперечностей розвитку особистості обдарованого підлітка. Наголошено на значенні спрямування діяльності соціальних інститутів - сім'ї, загальноосвітніх навчальних закладів (ЗНЗ) щодо забезпечення належних психолого-педагогічних умов для становлення та розвитку особистості обдарованої дитини. Стверджується, що обізнаність педагогів і батьків із суперечностями, які є рушійними силами психічного розвитку підлітка, сприяють виробленню здатностей досягати оптимальної стратегії у спілкуванні та взаємодії з дітьми цієї вікової категорії. Звернуто увагу на важливість пояснення підліткові педагогами або батьками, що здатність помилятися є нормою будь-якої людини. Систематизовано та схарактеризовано психологічні детермінанти становлення та розвитку особистості обдарованої дитини в підлітковому віці. З'ясовано, що відкриті стосунки у сім'ї і педагогами є важливим чинником щодо стабілізації психофізичного стану, подолання невротичних розладів особистості, тобто досягнення підлітком внутрішньої рівноваги. Узагальнено, що усвідомлення і розуміння психологічних детермінант у становленні та розвитку особистості обдарованого підлітка є необхідним фактором його соціальної компетентності.

23. Психологічні особливості успішної соціалізації обдарованих дітей / С. Й. Костю // Наук. вісн. Мукачів. держ. ун-ту. Серія: Педагогіка і психологія : зб. наук. пр. / Мукачів. держ. ун-т. – Мукачево, 2016. Вип. 1. – С. 151–154. – Бібліогр.: 7 назв.

Проаналізовано психологічні особливості успішної соціалізації обдарованих дітей. Виокремлено ознаки обдарованості та принципи навчання. Зазначено, що питання виховання й соціалізації обдарованих дітей розглядається крізь призму понять «батьки й обдаровані діти» та «суспільство й обдаровані діти». Розглянуто чинники професійної компетентності вчителя. Стверджується, що

теорія успішної соціалізації обдарованих дітей охоплює всі основні соціальні процеси і засоби в них, що впливають на формування особистості учнів в умовах загальноосвітнього простору, становлення й самореалізації дітей. Запропоновано рекомендації для успішної соціалізації обдарованих дітей в освітньому закладі. Наголошено, що ефективність взаємодії з обдарованими дітьми, успішність їх соціалізації залежить від професійної компетентності вчителя, його психологічної готовності до роботи.

24. Розвиток лідерських якостей обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії / М. А. Бойченко // Педагогічний альманах : зб. наук. пр. / Херсон. акад. неперерв. освіти Херсон. облради. – Херсон, 2016. – Вип. 29. – С. 28–34. – Бібліогр.: 5 назв.

Висвітлено змістово-процесуальні особливості розвитку лідерських якостей обдарованих школярів у Сполучених Штатах Америки (США), Канаді та Великій Британії. Здійснено аналіз наукових джерел з досліджуваної проблеми. З'ясовано сутність і типи лідерства, зокрема за характером впливу – лідерство, орієнтоване на виконання завдань і на відносини, за рівнем участі особистості – активне й рефлексивне. Виокремлено методи виявлення лідерського потенціалу обдарованих школярів. Схарактеризовано лідерські якості обдарованих школярів, на розвиток яких спрямовано зусилля педагогів та інших учасників процесу виховання обдарованих і талановитих дітей у США, Канаді та Великій Британії. Зазначено, що в умовах шкільного середовища розвиток лідерських якостей обдарованих учнів у цих країнах здійснюється за допомогою програм лідерства. Наголошено, що програми розвитку лідерства, запроваджені у зазначених країнах, можуть бути різної тривалості (від одноденних до річних), запроваджені на місцевому та шкільному рівнях у навчальний і позанавчальний час та в різних формах. Схарактеризовано програми розвитку лідерства обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії.

25. Роль мотивації досягнення у процесі соціалізації обдарованого підлітка / Г. О. Гулько // Вісн. Дніпропетров. ун-ту. Серія: Психологія / Дніпропетров. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. – Дніпропетровськ, 2017. – Вип. 23. – С. 58–65. – Бібліогр.: 24 назви. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdups_2017_23_9 (дата звернення: 20.06.2018).

Висвітлено проблему зв'язку соціалізації та мотиву досягнення обдарованого підлітка. Визначено сучасні тенденції трактування мотивації досягнення та соціалізації особистості з позиції вітчизняних та зарубіжних учених. Розглянуто тенденції та форми мотивації досягнення, механізми її функціонування. Досліджено зв'язок рівня мотивації досягнення та здібностей особистості, її академічних успіхів і чинників, що можуть на них впливати. Соціалізацію схарактеризовано з позиції засвоєння та відтворення суспільних відносин. Порушено проблему причин та наслідків зв'язку структурних компонентів процесу соціалізації особистості з провідними мотивами навчання. Представлено результати емпіричного дослідження рівня соціалізованості та структури навчальної мотивації підлітків. Зроблено висновок про те, що високий

рівень соціалізованості учнів тісно пов'язаний із мотивом досягнення – мотивована на досягнення дитина успішніше соціалізується в суспільстві, при цьому вона також є соціально активною і соціально автономною. Вихованець, мотивований на досягнення успіху, зазвичай ставить перед собою певну позитивну мету, активно включається в її реалізацію, обирає засоби для досягнення цієї мети.

26. Психолого-педагогічний супровід соціалізації обдарованих старшокласників в Інтернет-середовищі : метод. посіб. / В. В. Камишин [та ін.] ; Ін-т обдар. дитини НАПН України. – Київ : Ін-т обдар. дитини НАПН України, 2017. – 108 с. – Бібліогр. у кінці розд.

Висвітлено основні підходи та методи використання Інтернету в процесі соціалізації обдарованих старшокласників. Структуровано методичний посібник вступом, трьома розділами, заключенням і додатками. У розділі «Соціалізація обдарованих старшокласників як практична проблема сучасної школи» представлено філософсько-освітній дискурс соціалізації учнів у суспільстві інформаційних технологій, розглянуто основні підходи до вивчення соціалізації особистості, акцентовано увагу на соціалізації обдарованих старшокласників у навчальному закладі, окреслено його завдання та функції. Предметом розділу «Складники соціалізації обдарованих старшокласників в інформаційному просторі» стало обґрунтування умов, створених Інтернет-середовищем в аспекті соціалізації обдарованих дітей, визначено та схарактеризовано компоненти мережевої освітньої спільноти, аргументовано важливість організаційної культури в навчальному закладі та умови застосування Інтернет-середовища у соціалізації обдарованих старшокласників. У розділі «Забезпечення психологічного і педагогічного супроводу соціалізації обдарованих старшокласників в Інтернет-середовищі» запропоновано комплекс діагностичного інструментарію для вивчення рівня соціалізації старшокласників із застосуванням Інтернет-технологій, розглянуто психологічні й педагогічні умови соціалізації обдарованих старшокласників в інформаційних мережах і локальний Інтернет-простір як інноваційну платформу соціалізації. Список використаних джерел подано в кінці кожного розділу методичного посібника.

27. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до соціально-педагогічного супроводу обдарованих школярів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Карина Юрійвна Бєляєва ; Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2017. – 20 с. – Бібліогр.: 21 назва.

Розглянуто технологію підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-педагогічного супроводу (СПС) обдарованих школярів та виявлення її впливу на рівні сформованості відповідної професійної готовності студентів: здійснено сутнісно-феноменологічний аналіз поняття «обдарована особистість», розкрито суть і зміст СПС обдарованих школярів, з'ясовано сенс феномену обдарованості. Визначено зміст структурних документів готовності майбутніх соціальних педагогів до супроводу обдарованих школярів як результат професійної підготовки. Обґрунтовано педагогічну технологію підготовки

майбутніх соціальних педагогів до СПС обдарованих школярів, що реалізується в процесі організаційно-підготовчого, мотиваційно-почуттєвого, когнітивно-світоглядного, процесуально-досвідного, рефлексивно-корегувального етапів. Експериментально перевірено і доведено ефективність запропонованої технології підготовки майбутніх соціальних педагогів до СПС обдарованих школярів.

28. Портфоліо інтелектуально обдарованого старшокласника, схильного до дослідницької діяльності : метод. рек. / М. Ю. Мельник ; НАПН України, Ін-т обдар. дитини. – Київ : Ін-т обдар. дитини НАПН України, 2017. – 39 с. – Бібліогр.: с. 34–39.

Висвітлено проблему ідентифікації обдарованості учнів навчальних закладів шляхом впровадження педагогічної технології портфоліо, що спрямована на моніторинг здобутків, особистісного розвитку учнів з урахуванням їх обдаровувань та схильностей. Методичні рекомендації структуровано вступом, чотирма темами науково-методичного матеріалу: «Технологія портфоліо в теорії та практиці роботи загальноосвітнього навчального закладу», «Портфоліо як альтернативний метод ідентифікації обдарованості», «Особливості підготовки портфоліо інтелектуально обдарованого старшокласника, схильного до дослідницької діяльності», «Рекомендації учасникам навчально-виховного процесу щодо підготовки портфоліо». Зокрема, здійснено аналіз наукових підходів до розуміння сутності поняття «портфоліо», розкрито досвід європейської освіти щодо впровадження педагогічної технології, окреслено можливості портфоліо для ідентифікації обдарованості, описано особливості підготовки портфоліо інтелектуально обдарованого учня, який має досвід у науково-дослідній (науково-творчій) діяльності, запропоновано рекомендації учасникам навчально-виховного процесу щодо підготовки портфоліо. Список використаних джерел вітчизняних і зарубіжних авторів подано в кінці методичних рекомендацій.

29. Особистісно зорієнтоване навчання як педагогічна умова створення суб'єктивності академічно обдарованих учнів / І. В. Бургун // Освіта та розвиток обдар. особистості. – 2017. – № 4. – С. 5–9. – Бібліогр.: 9 назв.

Розглянуто проблему розвитку академічної обдарованості школярів загальноосвітніх навчальних закладів (ЗНЗ). Здійснено аналіз психолого-педагогічних та методичних джерел з досліджуваної проблеми. Зазначено, що обдарованість розвивається в процесі засвоєння дитиною різних надбань у процесі соціалізації. Розкрито поняття академічно обдарованої дитини як суб'єкта навчально-пізнавальної діяльності. Зауважено, що головним компонентом навчально-пізнавальної діяльності є мета, яка віддзеркалює уявлення про конкретний результат. Уточнено структуру академічної обдарованості учня. Визначено сутність принципів організації особистісно зорієнтованого навчання. Проранжовано способи організації педагогічної діяльності. Обґрунтовано особистісно орієнтований підхід до навчання як умову становлення суб'єктивності академічно обдарованого учня.

30. Особливості реалізації механізмів психологічного захисту інтелектуально обдарованими підлітками : автореф. дис. ... канд. психол. наук : [спец.] 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Процик Любов Сергіївна ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2018. – 20 с. – Бібліогр.: с. 17–18.

Висвітлено теоретичні та методологічні засади вивчення проблеми інтелектуальної обдарованості й творчості підлітків. Здійснено аналіз досліджень механізмів психологічного захисту підлітками представниками різних психологічних шкіл. Виокремлено прояви інтелектуальної обдарованості та роль механізмів психологічного захисту в розвитку особистості старшого підлітка. Встановлено рівні інтелектуальної обдарованості: виражена, прихована, мало виражена. Доведено, що реалізація механізмів психологічного захисту підлітками залежить від рівня їх інтелектуальної обдарованості, вольових якостей, саморегуляції, самосприймання та впливає на вибір допінг-стратегій. Теоретично обґрунтовано, розроблено та апробовано програму оптимізації конструктивних механізмів психологічного захисту інтелектуально обдарованих старших підлітків. Використання комплексу вправ, спрямованих на розвиток творчої інтелектуальної обдарованості, емоційно-вольової сфери, самооцінки, мотивації, рівня досягнень опосередковано сприяло оптимізації конструктивних механізмів психологічного захисту.

Список використаних джерел:

1. **Штефан, Л. А.** Організація соціально-педагогічної діяльності з обдарованими дітьми в Україні: ретроспективний аналіз : монографія / Л. А. Штефан, Л. С. Григорова ; Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків : Вид-во ХНАДУ, 2013. – 244 с. – Бібліогр.: с. 188–238.

2. **Ткачов, А.** Фактори і особливості розвитку обдарованості у старшокласників / А. Ткачов // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. пр. / Донбас. держ. пед. ун-т. – Слов'янськ, 2013. – Вип. 61. – С. 377–381. – Бібліогр.: 7 назв.

3. **Яншина, Т.** Інтелектуально обдаровані діти: особливості розвитку / Т. Яншина // Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика : зб. наук. пр. / НАПН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – Київ, 2013. – Вип. № 2. – С. 181–189. – Бібліогр.: 26 назв.

4. **Ткачов, А. С.** Особливості навчання обдарованих дітей підліткового віку / А. С. Ткачов // Теоретичні питання культури, освіти та виховання : зб. наук. пр. / Київ. нац. лінгвіст. ун-т. – Київ, 2013. – № 47. – С. 35–38. – Бібліогр.: 14 назв.

5. **Якимова, І.** Розвиток самопізнання обдарованих підлітків (рекомендації для психологів та педагогів) / І. Якимова // Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика : зб. наук. пр. / НАПН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, Ін-т обдар. дитини НАПН України – Київ, 2013. – Вип. 2. – С. 111–117. – Бібліогр.: 11 назв.

6. **Бояківська, І. О.** Психологічні детермінанти особистісного самовизначення обдарованих підлітків / І. О. Бояківська //

«Психологія і педагогіка» : зб. наук. пр. / Нац. ун-т «Острозька академія». – Острог, 2013. – Вип. 22. – С. 3–9. – Бібліогр.: 24 назви.

7. **Рудик, Я. М.** Педагогічні вимоги до процесу надання вищими навчальними закладами додаткових освітніх послуг обдарованій студентській молоді / Я. М. Рудик // Наук. вісн. Нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка. Психологія. Філософія: зб. наук. пр. / Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. – Київ, 2013. – Вип. 192, ч. 2. – С. 129–135. – Бібліогр.: 10 назв.

8. **Супруненко, І. В.** Організаційно-педагогічні умови реалізації регіональних програм розвитку обдарованих сільських школярів у США : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Супруненко Інна Віталіївна ; Ін-т обдар. дитини НАПН України. – Київ, 2013. – 20 с. – Бібліогр.: 10 назв.

9. **Постова, К. Г.** Психологічні умови розвитку дослідницьких здібностей обдарованих учнів : монографія / К. Г. Постова ; НАПН України, Ін-т обдар. дитини НАПН України. – Київ : Ін-т обдар. дитини НАПН України, 2014. – 94, [1] с. – Бібліогр.: с. 80–95.

10. **Бояківська, І. О.** Особливості самоставлення обдарованих підлітків залежно від типу відносин у їх сім'ях / І. О. Бояківська // Наук. зап. Серія «Психологія і педагогіка» : зб. наук. пр. / Нац. ун-т «Острозька академія». – Острог, 2014. – Вип. 30. – С. 21–27. – Бібліогр.: 18 назв.

11. **Психологічні особливості соціалізації** обдарованих дітей у віртуальному просторі : монографія / А. І. Лучинкіна, К. Г. Мілютіна, Т. А. Яншина ; НАПН України, Ін-т обдар. дитини НАПН України. – Київ : Ін-т обдар. дитини НАПН України, 2014. – 250 с. – Бібліогр.: с. 236–242.

12. **Якимова, І. О.** Психологічні особливості розвитку самопізнання в обдарованих підлітків : автореф. дис. ... канд. психол. наук : [спец.] 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Якимова Ірина Олександрівна ; Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка. – Київ, 2014. – 20 с. – Бібліогр.: 15 назв.

13. **Процик, Л.** Психологічна діагностика інтелектуально обдарованих підлітків / Л. Процик // Навчання і виховання обдарованої дитини : теорія та практика : зб. наук. пр. / НАПН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, Ін-т обдар. дитини НАПН України. – Київ, 2015. – Вип. 2. – С. 104–110. – Бібліогр.: 13 назв.

14. **Нечаєва, О. С.** Психологічні умови побудови шкільного освітнього середовища для обдарованих підлітків / О. С. Нечаєва // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. / НАПН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. – Київ, 2015. – Т. 6, вип. 10. – С. 199–207. – Бібліогр.: 17 назв.

15. **Єзерська, Н. В.** Аналіз проблем соціально-психологічної адаптації обдарованих учнів підліткового віку / Н. В. Єзерська // Молодий вчений. – 2015. – № 9, ч. 2. – С. 123–126. – Бібліогр.: 4 назви.

16. **Холод, І.** Педагогічна підтримка обдарованої студентської молоді в університетах Великобританії : монографія / Ірина Холод ; [наук. ред. Т. Д. Кочубей]. – Умань : Жовтий О. О., 2015. – 177 с. – Бібліогр.: с. 145–177.

17. **Кремінський, Б. Г.** Функції освітнього середовища з точки зору створення умов для роботи з обдарованою молоддю / Б. Г. Кремінський // Наук. часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 5, Педагогічні науки: реалії та перспективи: зб. наук. пр. / НПУ ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2016. – Вип. 53. – С. 102–108. – Бібліогр.: 8 назв.

18. **Лавренова, М.** Теоретичні засади навчання обдарованих дітей молодшого шкільного віку в контексті реформування освіти / М. Лавренова, Н. Лалак, Л. Фенчак // Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи: зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки НАПН України, Ін-т реклами. – Київ, 2016. – Вип. 2. – С. 31–37. – Бібліогр.: 12 назв.

19. **Бойченко, М.** Особливості ідентифікації обдарованих школярів у загальноосвітніх навчальних закладах: американський досвід / М. Бойченко // Людинознавчі студії. Серія: Педагогіка : зб. наук. пр. Дрогобиц. держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка / Дрогобиц. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка. – Дрогобиц, 2016. – Вип. 2/34. – С. 14–19. – Бібліогр.: 6 назв.

20. **Будз, І. Ф.** Розвиток освіти обдарованих школярів у Великій Британії : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Будз Ірина Федорівна ; Міжнар. екон.-гуманітар. ун-т ім. акад. Степана Дем'янчука. – Хмельницький, 2016. – 20 с. – Бібліогр.: 15 назв.

21. **Постова, К. Г.** Психологічні умови розвитку дослідницьких здібностей обдарованих підлітків : автореф. дис. ... канд. психол. наук : [спец.] 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Постова Катерина Григорівна ; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – Київ, 2016. – 20 с. – Бібліогр.: 15 назв.

22. **Шевчишена, О. В.** Психологічні детермінанти становлення та розвитку особистості обдарованої дитини у підлітковому віці / О. В. Шевчишена // Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. Серія: Психологічні науки / Херсон. держ. ун-т, ф-т психології, історії та соціології. – Херсон, 2016. – Вип. 2, т. 2. – С. 85–91. – Бібліогр.: 20 назв.

23. **Костю, С. Й.** Психологічні особливості успішної соціалізації обдарованих дітей / С. Й. Костю // Наук. вісн. Мукачів. держ. ун-ту. Серія: Педагогіка і психологія : зб. наук. пр. / Мукачів. держ. ун-т. – Мукачеве, 2016. – Вип. 1. – С. 151–154. – Бібліогр.: 7 назв.

24. **Бойченко, М. А.** Розвиток лідерських якостей обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії / М. А. Бойченко // Педагогічний альманах : зб. наук. пр. / Херсон. акад. неперерв. освіти Херсон. облради. – Херсон, 2016. – Вип. 29. – С. 28–34. – Бібліогр.: 5 назв.

25. **Гулько, Г. О.** Роль мотивації досягнення у процесі соціалізації обдарованого підлітка / Г. О. Гулько // Вісн. Дніпропетров. ун-ту. Серія: Психологія / Дніпропетров. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. – Дніпропетровськ, 2017. – Вип. 23. – С. 58–65. – Бібліогр.: 24 назви.

26. **Психолого-педагогічний супровід соціалізації обдарованих старшокласників в Інтернет-середовищі : метод. посіб.** / В. В. Камишин [та ін.] ;

Ін-т обдар. дитини НАПН України. – Київ : Ін-т обдар. дитини НАПН України, 2017. – 108 с. - Бібліогр. у кінці розд.

27. **Беляєва, К. Ю.** Підготовка майбутніх соціальних педагогів до соціально-педагогічного супроводу обдарованих школярів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Карина Юрійвна Беляєва ; Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2017. – 20 с. – Бібліогр.: 21 назва.

28. **Мельник, М. Ю.** Портфоліо інтелектуально обдарованого старшокласника, схильного до дослідницької діяльності : метод. рек. / М. Ю. Мельник ; НАПН України, Ін-т обдар. дитини. – Київ : Ін-т обдар. дитини НАПН України, 2017. – 39 с. – Бібліогр.: с. 34–39.

29. **Бургун, І. В.** Особистісно зорієнтоване навчання як педагогічна умова створення суб'єктивності академічно обдарованих учнів/ І. В. Бургун // Освіта та розвиток обдар. особистості. – 2017. – № 4. – С. 5–9. – Бібліогр.: 9 назв.

30. **Процик, Л. С.** Особливості реалізації механізмів психологічного захисту інтелектуально обдарованими підлітками : автореф. дис. ... канд. психол. наук : [спец.] 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Процик Любов Сергіївна ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2018. – 20 с. – Бібліогр.: с. 17–18.